

BOLU MÜZESİ ÖRNEĞİNDE KİLİMLERDE DEPOLAMA VE SERGİLEME YÖNTEMLERİ*

STOREGE AND EXHIBITION METHODS OF RUGS WITHIN THE SCOPE OF BOLU MUSEUM

Esra Karakullukçuoğlu **, Mustafa Genç ***

Öz

İnsanlar günlük ihtiyaçlarını karşılamak adına çeşitli kullanım eşyaları üretmişlerdir. Kuşaktan kuşağa aktararak geleneksellik vasfı kazanan bu ürünler, toplumların kültür varlıklarını oluşturmuşlardır. Etnografya biliminin alanına giren söz konusu unsurlar arasında süs eşyalarını, sosyal yaşamda kullanılan aksesuarları, çeşitli tarım aletleri ve dokumaları vs. saymak mümkündür. Etnografik malzemelerin bir grubunu el dokuma kilimler oluşturmaktadır. Kilimler yaygı, duvar ve sedir örtüsü gibi amaçlar doğrultusunda üretilip kullanılmışlardır. Anadolu'nun büyük bir kısmında üretilen kilimler, müze ve koleksiyonlarının önemli kültür varlıkları arasındadırlar. Söz konusu eserlerin organik yapıları çevresel faktörlerden etkilenecek yıpranmalarına yol açmakta ve bunun önüne geçmek için sergileme, depolama alanlarında ısı, ışık ve nem dengesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu makalenin amacı Bolu Müzesi'ndeki eserlerin sergileme, depolama yöntemlerini ve eserlerin korunmasında almış oldukları önlemleri ortaya koymaktır. Çalışmada literatür tarama, görüşme ve belgeleme gibi nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bolu Müzesi envanterinde 114 adet dokumadan 5 adedi sergilenmektedir. Yapılan çalışma sonucunda Bolu müzesindeki kilimlerin depolama yöntemlerine özen gösterildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Etnografya, Müze, Kilim, Sergileme, Depolama.

Abstract

People have produced various items to meet their daily needs. These products, which have become traditional and passed down from generation to generation, have constituted the cultural assets of societies. These elements, which fall within the scope of ethnography, include ornaments, accessories used in social life, various agricultural tools and textiles, etc. It is possible to count. One group of ethnographic materials consists of hand-woven rugs. Rugs were produced for floor mats, wall coverings, and cedar covers. Rugs made in a large part of Anatolia are among the important cultural assets of museums and collections. The organic structures of these works are affected by environmental factors and, cause them to wear out. To prevent this, attention should be paid to the balance of heat, light, and humidity in exhibition and storage areas. The aim of this article is to reveal the exhibition and storage methods of the works in the Bolu Museum and the precautions taken to protect the pieces. Qualitative research methods such as literature review, interview, and documentation were used in the study. 5 of

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi: 23.09.2023 – Kabul tarihi: 07.12.2023

*Bu makale, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Programı Kapsamında Doç. Dr. Mustafa Genç danışmanlığında hazırlanan "Türkiye'de Etnografya Müzelerinde Kilimlerin Depolama, Sergileme Tekniklerinin İncelenmesi ve Uygulamalar" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Yök 100/2000 Doktora Öğrenci, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölüm, d1940406015@ogr.sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4505-6721>, Isparta/TÜRKİYE.

***Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, mustafagenc@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8702-538X>, Isparta/TÜRKİYE.

**** Bu makale, Süleyman Demirel Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordine Birimi SSY-2022-8737 Nolu Projesi ile desteklenmiştir. SDÜ Rektörlüğüne ve BAPKB'ne teşekkür ederiz.

114 textiles are exhibited in the Bolu Museum inventory. As a result of the study, it was seen that care was taken in the storage methods of the rugs in the Bolu Museum.

Keywords: Ethnography, Museum, Rug, Exhibition, Storage.

1. Giriş

Müzeler; tarihi, bilimsel, sanatsal veya kültürel açıdan değerli bulunan eserlerin arşivlendiği, depolandığı ve sergilendiği binalardır. Arkeoloji, Etnografya, Bilim, Sanat, Doğa Tarihi vs. gibi türleri olan müzelerin temel işlevleri somut ve somut olmayan kültürel mirasın toplanması, biriktirilmesi, sergilenmesi, araştırılması ve muhafaza edilmesidir. Müzelerin kâr amacı gütmeyen, toplumun gelişmesine hizmet ettiği bilinmektedir (Salderay ve Gönülay Çalimli, 2020:84; Kervankiran, 2014:349-350; Tezcan Akmehmet, 2017:2). Evrensel değerlerin koleksiyonlar şeklinde gruplandırılarak sergilendiği müzeler, (Yıldırım, 2021:31; Kandemir ve Uçar, 2015:19) insanların yaratıcı taraflarını ortaya koyan eserleri bünyelerinde barındırmaktadırlar. Geçmişten gelen çok sayıda eserin toplandığı bu kurumlar, milletlerin kültürel çeşitliliğini sergilerken, insanlık tarihine, kültürel birikimine, ulusal mirasa ışık tutması açısından da önem taşımaktadırlar. Bunların yanı sıra insanların gözlemedikleri eserlerle kurdukları bağ sonucunda üretildiği dönemler hakkında fikir sahibi olmalarını da sağlamaktadırlar. Bu açıdan değerlendirildiğinde somut ve somut olmayan kültürel miras eserlerinin sergilendiği Etnografya Müzeleri'nin geçmişle bağ kurma ve değerlendirme yapma yönlerinden önemi büyüktür (Koyuncu Okca ve Kalfa, 2021:685-686).

Etnografya, milletlerin kültür varlıklarını, yaşam şekillerini, düşünce yapılarını, hayatı algılama ve anlamlandırma biçimlerini yansıtmaktadır (Gümüş, 2013:28-29). Belli bir insan topluluğunun maddi ve manevi kültür öğelerini sistematik şekilde kayıt altına alarak analiz eden ve bunlardan çıkarımlar yapan toplum bilimi (Engin, 2022:13-14; Yıldırım, 2022:7) olarak ifade edilen etnografya ile birlikte tek bir çatı altında toplanan somut ve somut olmayan kültür varlıkları ayrıştırılmış (Taş, 2021:12) ve etnografya biliminin inceleme alanına giren müzelerde toplanmıştır. Somut olmayan kültür varlıklarının ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımının yapıldığı yer haline gelen Etnografya Müzeleri içerikleriyle bir ulusun en küçük yerleşme biriminden büyük kentlere dönüşümüne kadar insanlar tarafından kullanılan eserlerin izlerini günümüze aktaran kurumlardır (Gümüş, 2013:28-29). Tarihsel süreçte çok sayıda medeniyete ev

sahipliği yapmış Anadolu'nun etnografik açıdan zengin bir mirasa sahip olduğu bilinmektedir. Bu da Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait eserlerin sergilendiği Etnografya Müzeleri'nin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu müzelerin koleksiyonlarını giyim, süs eşyası, silahlar, tarım aletleri ve halk zanaatları arasında yer alan araç-gereçler oluşturmakta (Yıldırım, 2022:7) ve bunların depolanması ile sergilenmesi önem taşımaktadır.

1. Kilimleri Sergileme ve Depolamada Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar ve Uygulama Biçimleri

Anadolu topraklarındaki müzelerin, tarihi eserlerin yurtdışına kaçırılmasını önlemek amacıyla kurulduğu bilinmektedir. Kurulan müzelerde toplanan eserlerin farklı bölgelerden derlenmesi, getirildikleri eyaletlere göre tasnif edilmesini zaruri hale getirmiştir. Müze binalarının yetersiz olması, eserlerin bir kısmının depolanmasını gerekli kılmış ve bu durum günümüze sirayet etmiştir. Eserleri korumada depolama büyük önem taşımaktadır ve bunun için uygun ortam oluşturulmalıdır. Daha sonra depolanması planlanan eserler tür, biçim ve malzemelerine göre tasnif edilmelidir. Bunun temel sebebi eser üretiminde kullanılan gereçlerin ışığa, neme ve sıcaklığa karşı farklı duyarlılıklar göstermeleridir. Ardından esere uygun malzemelerden imal edilmiş raf, dolap vs. gibi unsurların düzenlenmesine geçilmelidir (Ünaldi, 2019:85).

Depoların kurgulanmasında aydınlatma, sıcaklık ve bağıl nem dengesine dikkat edilmeli, mikroorganizma oluşumu ve böceklenmeye neden olacak unsurların ortadan kaldırılması gerekmektedir (Kurtay vd., 2003:101,102; Torgan Güzel, 2022:179). Depolarda biriken nemin mantar oluşumuna yol açması, deponun düzenli aralıklarla havalandırılmasını zaruri kılmaktadır. Mantarların yanı sıra böcekler de karanlık, havasız, sıcaklık ve nemin yüksek olduğu ortamlarda üreyen ve eserlere zarar veren canlılardır. Eserlerin zarar görmesine sebep olan bir diğer etken de küftür. Asidik özelliğe sahip olan küfün lifleri çürüttüğü bilinmektedir. Deponun gerçekleşebilecek böceklenmelere karşı da izole edilmesi (Sezen, 2019:55,60) gerekmektedir.

Sıcaklık ve nemi kontrol altına almak için klimalardan yararlanılmalıdır. Termohigraf kullanılarak kilimlerin depolandığı veya sergilendiği ortamların günlük, aylık ve yıllık sıcaklık ve

nem ölçümleri yapılarak kontrol edilmelidir (Baydar, 2001:367). Slika-jeller de nemi kontrol altına almak için kullanılan kimyasallardandır (Baydar, 2000:107).

Görsel 1. Silika Jel, 2022, Karakullukçuoğlu Arşivi.

Bunların yanı sıra doğal afetler, iklim şartları, hava kirliliği gibi koşullarla birlikte bilinçsiz müdahaleler, yangınlar ve savaşlar da kilimlerin bozulma süreçlerini hızlandırmaktadır (Aktimur, 2013:9). Binalardan, yapı malzemelerinden, ortamda kullanılan donanımlardan, temizlik veya ısıtma gibi insan aktivitelerinden ortaya çıkan maddeler yetersiz havalandırmaya yol açarak hava kirliliğine sebep olmakta ve bu da kilimlerin zarar görmesine yol açmaktadır (Güllü, 2013:146). Bununla birlikte sanayi atıklarının yanması sonucu atmosfere karışan sülfürlü bileşenler de tekstillerin esnekliğini yitirmesine, kırılma eğilimine bağlı olarak sararmalara ve bozulmalara yol açmaktadır (Baydar, 2001:369).

Düzenli ve yeterli şekilde temizlenen, iyi havalandırılan sergileme alanlarında ve depolarda eserler uzun süre korunabilir (Arı Kılıç, 2017:75). Yanı sıra birim girişlerine tozluklar yerleştirilerek içeriye toz girişi önlenir (Uzgidim, 2018:144).

Ortamın tozsuz ve temiz olması için hepa filtreli emiş gücü ayarlanabilir vakum cihazından istifade edilebilir ve ardından ortamı nemli bırakmayacak şekilde önce ıslak sonra kuru temizlik yapılabilir (Sancaklı, 2016:349). Dokuma eserin vakum etkisi göstererek toz çekecek olması sebebiyle filtrelerden uzak tutulmasına dikkat edilmelidir (Sezen, 2019:55,60). Ayrıca tekstil ürünlerinin tozdan uzun süre korunması için havalandırma filtreleri ve koruyucu pencere filmlerinin kullanılması önerilmektedir (Arı Kılıç, 2017:74). Depo ve sergileme alanının yeteri

kadar havalandırılmaması durumunda dokuma yüzeyinde yapışkan bir yüzey meydana gelecek ve bu da güve gibi böceklerin üremesine zemin hazırlayacaktır (Sezen, 2019:55,60).

Belirtilen bu hususların gerçekleştirilmesinin ardından sergileme ve depolama için uygun ortam hazırlanmış olur. Kilimler rulo halinde ya da katlanarak depolanmaktadır. Rulo halinde sarılarak saklama büyük boyutlu tekstillerin depolanmasında en uygun yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu uygulama tekstil kapsamında yer alan kilimler için de kullanılır (Sancaklı, 2016:347). Bunun temel sebeplerinden biri depolama alanından tasarruf sağlamak bir diğeri ise dokumanın ömrümü uzatmaktır. Tekstiller için en uygun saklama yöntemi yatay depolamadır. Ancak müze mekanlarının yetersiz olması farklı depolama yöntemlerinin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Bunlardan biri rulo haline getirilen kilimin bez bir kılıfa alınarak rafa yerleştirilmesi bir diğeri ise iki uçtan ipe bağlanarak rafa konumlandırılması suretiyle depolanmasıdır. Depoya alınacak kilimler; karton, çelik ya da ahşap gibi farklı malzemelerden yapılan silindirlere, asitsiz kâğıt, pamuklu ya da tvyek kumaş yardımı ile sarılmakta, iki uçtan ipe bağlanmakta ve silindirin içinden geçirilen çubukların uç kısımlarından raflara asılmaktadır. Bu şekilde daha az yer kaplamaları ve üst üste bindirilmeye oluşabilecek kırılmalar engellenmeye çalışılmaktadır. Esere ait envanter numarası ya da diğeri bilgileri içeren etiketler de esere bir ucundan tutturulur (Sancaklı, 2016:349; Usluca, 2008:78-79).

Görsel 2. Bafra Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Rulo Depolama, 2022, Karakullukçuoğlu Arşivi.

Bu yöntem ile nesnelere hava alırken kirlilik erişimi engellenmektedir. Esere zarar vermemesi için plastik malzeme kullanılmamalıdır (Stone, 2010:196). Asitsiz kâğıdın özelliğini kaybetmemesi ve ömrünün uzun olması için depo ortamındaki sıcaklık düşük tutulmalıdır. Rulo

yapma sırasında yerle temas edecek kısmın dış tarafta kalmasına dikkat edilmelidir. Sarma işleminin tamamlanmasının ardından yanlarda kalan asitsiz kâğıt payları ya rulonun içine doğru katlanarak ya da pamuklu kumaş şeritlerle bağlanarak kutulara yerleştirilir (Bittner, 2004:12-13).

Bir diğer depolama yöntemi ise katlayarak saklamadır. "Kâğıt ya da tekstil gibi nesnelere üst üste kat oluşturacak biçimde bükme anlamına gelen katlama (TDK, 1988:813)" kilim depolamada kullanılan yöntemlerden biridir. Dokumalar tür ve ölçülerine göre ayrıldıktan sonra farklı şekillerde katlanarak saklanırlar. Eserin zarar göreceği olması katlayarak depolamayı daha az tercih edilir kılmaktadır. Depoda saklanması uygun görülen kilimler katlandıktan sonra ya üst üste olacak şekilde polimer korumalı fırın boyalı çelik raflara yerleştirilir ya da katlama işleminin ardından kutulara konularak istiflenir (Sancaklı, 2016:345-347).

Görsel 3. Denizli Atatürk Evi ve Etnografya Müzesi ve Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Müzesi Deposu Katlayarak Depolama, 2022, Karakullukçuoğlu Arşivi.

Katlanmış dokumaların kutu içine konulması ortamdaki tasarruf edilmesini sağlarken bir yandan da dokumayı toz gibi etkilerden korumaktadır. Kullanılacak kutunun kâğıt ya da mukavvadan olmasına dikkat edilmeli, plastik malzeme kullanımından kaçınılmalıdır. Dokuma eser bezemeli kısmı dışta kalacak şekilde yuvarlandıktan sonra asitsiz ya da pamuklu kumaşa sarılır ve kutulara yerleştirilerek kapağı kapatılır.

Görsel 4. Plastik Kutuda Depolama, 2023, Karakullukçuoğlu Arşivi.

Katlanmış dokumaların kat yerlerinin zayıflamasını önlemek için belirli aralıklarla kat yerlerinin değiştirilmesine dikkat edilmelidir. Bununla birlikte kat yerlerini desteklemek için sünger gibi destekleyici malzemelerden istifade edilmelidir (Sancaklı, 2016:345,347). Bunun yanı sıra katlar arasına asitsiz pamuklu kumaş konulması da önerilmektedir

Müzelerde depolama kadar önemli olan bir diğer husus ise sergilemedir. Sergileme işi, teşhir, ekspozisyon olarak tanımlanan sergileme alıcının görmesi, seçmesi için dizilmiş nesnelerin tümü ve bu nesnelerin serildiği yer olarak “uygun yere koyma” anlamında mekân ve nesne ile ilişkidir (TDK, 1988:1283; Yılmaz ve Yanar, 2023:189,204).

Ziyaretçilerin gereksinimini karşılayarak, eserlerin doğru algılanmasını sağlanmak sergilemenin başlıca amacıdır. Sergilemede eserlerin zarar görmesini engelleyecek tedbirlerin alınması ve eser izolasyonuna dikkat edilmelidir (Koçak ve Eskici, 2019:252). Eserlerin zarar görmesini engellemek ışık, kirlilik, ısı ve nem faktörlerine hassasiyet göstermek gerekir.

Bağıl nem ve sıcaklık birbirini etkileyen önemli iki bozulma faktörüdür. Işığın miktarı ve yaydığı ısıda kilimin zarar görmesine neden olabilmektedir. Nemin ve sıcaklığın yüksek kalması biyolojik etkenleri de aktifleştirerek bozulma sürecini hızlandırmaktadır. Eserler uygun koşulların oluşturulduğu alanlarda sergilenmelidir.

Müzelerdeki eserler ışık düzenlemeleri ile en iyi şekilde sunulmakla birlikte ışığın eser üzerinde bozulmaya yol açtığı bilinmektedir. Bu eser ya da eserlerin ışık altında kalma süreleri ile doğru orantılıdır. Sergilerde güneş ışığı ve yapay ışık kaynaklarının kullanımlarının kısa süreli olması ve müze ziyaret saatleri dışında kullanılacak kaynakların şiddetinin en aza indirgenmesi, eserlerde oluşabilecek zararı azaltmaktadır. Sergileme alanlarında hareket sensörleri kullanılarak eserlerin maruz kaldığı ışık süresinin kısaltılmasının yanında enerji tasarrufu da sağlanabilmektedir (Silva ve Henderson, 2011:11). Müzelerde ışık verimliliği ve enerji tasarrufu göz önünde bulundurulduğunda LED ışıklar tercih edilmektedir (Garside vd., 2017:5).

Etnografik eserler kapsamında yer alan kilimler, ışığa karşı hassas nesnelere dir. Diğer eserler gibi "çok duyarlı nesnelere" grubunda yer alan kilimler için de ICOM (International Council of Museum) tarafından önerilen maksimum aydınlık düzeyi 50 lux ve altındaki değerlerdir. (Kızık Kiraz, 2018:166-167).

Nem, hava veya diğer gazlardaki su buharı içeriği olarak tanımlanır. Yüksek miktardaki nem, madde ve eşya üzerinde tahrip edici etkiye sahiptir (Akyazı vd., 2011:158). Sergileme esnasında sıcaklık ve bağıl nem değerlerinin dengelenmesi gerekmektedir. Bağıl nem arttıkça malzemenin bünyesindeki nem artar, azaldıkça malzeme nemini kaybeder. %55-65 bağıl nemde malzemeler esnekliklerini korur ve mekanik tahribat en aza iner. Bağıl nemin düşük (%40'tan az) olması malzemelerdeki kimyasal değişimi en aza indirir de eserde büzülme, sertleşme, çatlama ve kırılma oluşmaya neden olur. Sıcaklık yüksek bağıl nemle birlikte küf gelişimine yol açar ve biyolojik zararlılar ile böceklerin üremesine sebep olur (Kızık Kiraz, 2018:164).

Hava kirliliği ve toz da sergilemeye etki eden faktörlerdendir. Bu unsurlar, sıcaklık ve bağıl nemle birlikte eserde yıpranmaya yol açmakta, eserin biçimini bozarak aşınmaya yol açmaktadır (Kuzucuoğlu ve Polat, 2014:47). Ayrıca eserlerin üzerine çöken kirleticiler zararlı kimyasal tepkimeler için uygun bir ortam oluşturarak küf gelişimine yol açmaktadır (Kızık Kiraz, 2018:165-166).

Hava kirliliği ve toz etkilerinden korunmak için cam ve kapılar izole edilerek, mekâna havalandırma sistemi kurulmalıdır. Bu imkanların olmaması durumunda eserler toz geçirmeyen vitrin ve dolaplara konulmalı, açık olarak teşhirden kaçınılmalıdır. Ziyarete açık alanlarda uzun

süre teşhirde kalan eserlerde yoğun toz ve kir tabakası biriktiği gözlenmiştir. Bunun önüne geçmek için eserlerin temizliğine dikkat edilmeli ve eserler belirli aralıklarla dinlendirilmelidir (Kızık Kiraz, 2018:165-166; Uzgidim, 2018:53; Sancaklı, 2016:350).

Tüm tekstil eserlerde olduğu gibi kilimlerin sergilenmesinde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Temizleme işlemi biten ve sergiye alınacak kilimler desteklemeye tabi tutulur. Bu işlem kilimin, dokumanın rengine ve yapısına uygun malzemelerden yapılan astar kumaşa sabitlenmesi ile gerçekleştirilir (Sarıhan, 2018:42). Sabitleme işleminden sonra eser sergileneceği alana yatay ya da dikey olarak yerleştirilir. Fiziksel gerilimden kaynaklanabilecek bozulmaları önlemek için konumlandırmaya ve yer seçimine dikkat etmek gerekmektedir (Ünalı, 2019:80-86). Dikey sergilemede eserin büyük ve sağlam olması durumunda destek (astar) kumaştan istifade edilmeyebilir. Asma sırasında dokumanın ağırlığının eşit dağılmasına özen gösterilmelidir. Kilimin uzun süre aynı şekilde sergilenmemesi ve katlanılmamasına dikkat edilmelidir. Astarlama dışında uygulanan bir diğer yöntem ise Velcro yani cırt cırt bant kullanımınıdır. Küçük boyutlu ve hafif kilimlerin asılması için uygun bir yöntemdir (Ünalı, 2019:80,86; Yılmaz ve Yanar, 2022:195). Asmak için kullanılan çivi, vida, kanca, zimba gibi materyaller liflerde korozyona sebep olacağından dokuma ile direkt temasından kaçınılmalıdır. Asma uygulamasının dokuma yapısına zarar verecek olması nedeniyle yanlış yapılmamasına özen gösterilmelidir (Sezen,2019:96-97).

Kilimler yatay olarak da sergilenebilmektedir. Mekân yetersizliğinden ve dikey olarak sergilenemeyecek kadar hassas olan kilimler bu şekilde sergilenmektedir. Bu uygulamada da mekanın sıcaklık, ışık ve nem değerlerinin uygun olmasına dikkat edilmelidir (Yılmaz ve Yanar, 2022:196-197).

2. Bolu Müzesi Kapsamında Kilimlerde Depolama ve Sergileme

Kalkolitik dönemle birlikte yerleşime sahne olan Bolu'nun; Hitit, Frig, Lidya, Pers, Roma, Bizans ve Osmanlılara ev sahipliği yaptığı bilinmektedir (Özdemir, 1992:5). Yöreyi mesken tutan bu devletlerin kültürlerini yansıttıkları eserler çeşitli araştırmalar ve bilimsel kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış ve Bolu Müzesi koleksiyonunun oluşmasına zemin hazırlamıştır.

İlde, 1975 yılında Güzel Sanatlar Galerisi bünyesinde bir müze memurluğunun oluşturulduğu bilinmektedir. 1976 yılında Kültür Merkezine taşınmış olan memurluk, 1977 yılında

Müze Müdürlüğüne dönüştürülmüş ve müze 1981 yılında faaliyet göstermeye başlamıştır. Arkeoloji ve etnografya olmak üzere iki bölümden oluşan müzenin arkeoloji seksiyonunda Neolitik çağdan Bizans Dönemine kadar uzanan sürece ışık tutan mermer, cam, maden, pişmiş toprak vb. eserler yer almaktadır. Etnografik eserler bölümünde ise 19-20. Yüzyıllara tarihlendirilen somut olmayan kültür varlıkları bulunmaktadır. Etnografik eserler konu birliği oluşturan vitrinlerde silah koleksiyonu, dini eserler, takılar, madeni eserler, işleme, dokuma, kıyafetler şeklinde sınıflandırılmıştır (http 1). Müze koleksiyonunu oluşturan eserler bilimsel kazılar, satın alma, hibe yoluyla elde edilmiştir. Bunların önemli bir grubunu halı ve kilim gibi dokumalar meydana getirmektedir.

Müze envanter defterinde 114 adet dokumanın kayıtlı olduğu, bunların 63 adedinin halı, 41 tanesinin ise kilim olduğu tespit edilmiştir. Yalnızca beş adet kilimin sergilendiği diğerlerinin ise müze binasının alt katındaki depoda koruma altına alındığı anlaşılmıştır. Eserleri korumada depolamanın öneminin büyük olması uygun ortamın oluşturulmasına zemin hazırlamıştır.

Bolu Müzesi'ndeki dokumaların ortam koşullarından etkilenerek bozulmalarını engellemek için havalandırma sisteminin kurulduğu, nem cihazından yararlanıldığı gözlemlenmiştir. Bunların yanı sıra dokumaların belirli aralıklarla depodan çıkarılarak havalandırıldıkları, rutin bakımlarının yapıldığı bilgisi müze uzmanları ile yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler arasındadır. Dokumaların depolanmasında standart bir uygulamanın olmaması her parça için ayrı bir çalışma yapılmasını beraberinde getirmiştir. Türlerine göre tasnif edilen dokumalar; rulo haline getirilerek ya da katlanarak koruma altına alınmaktadır (Sancaklı, 2019:345-347). Bu tür depolama yöntemlerinin Bolu Müzesinde de uygulandığı tespit edilmiştir. Dokumalar boyutlarına ve hasar durumlarına göre ya katlı olarak çelik raflara yerleştirilerek ya da rulo halinde sarılarak depolanmıştır. Rulo işlemi dokumanın üstüne konumlandırılan metal silindir parçanın dokuma yüzeyindeki teması azaltmak için asitsiz kâğıtla birlikte sarılması ve daha sonra toz ve kirden korunması için tveyk kumaş ile iki ucu bağlanarak kapatılması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Süreç içerisinde eserde meydana gelen güvelenme gibi olumsuz durumlarda -diğer dokumaların zarar görmesini engellemek için- ise paketlenerek karantinaya alma işlemi yapıldığı gözlenmiştir.

Görsel 5. Bolu Müzesi Deposu Rulo Depolama, 2022, Karakullukçuoğlu Arşivi.

Sergilemede ise hem yatay hem dikey yöntemlerden istifade edilmiştir. Bunda eserlerin boyutları etkili olmuştur. Dikey olarak sergilenen kilimin hasar görmemesi, sarkmadan meydana gelebilecek bozulmaların önüne geçilmesi için astarla desteklendiği, ancak kilimin kirlilik gibi dış etkenlerden oluşacak zararlara karşı savunmasız olduğu gözlenmiştir. Yatay sergilenen kilimlerin ise vitrin için yerleştirilerek koruma altına alındığı gözlenmekle birlikte zeminle direk temas etmesi, katlar arasına kırılmayı önlemek için kullanılan sünger gibi pedlerin yerleştirilmemiş olması eser ömrünü kısaltan unsurlardandır. Bunların yanı sıra aynı vitrin içine konumlandırılan tekstil ürünlerinin birbiriyle olan temasları da zamanla liflerin yıpranmasını neden olmaktadır. Sergi alanlarında sensörlü aydınlatma cihazlarından istifade edilmiş olması eserlerin ışıktan kaynaklanabilecek zararları engellemektedir. Bu durum iplerde oluşabilecek renk solmalarını en aza indirmekle birlikte dokuma liflerindeki nem kaybını da engellemektedir. Ayrıca her vitrinin içine nem ölçerin yerleştirilmiş olması da olumlu bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sergi mekanlarının ve depolama alanlarının düzenli aralıklarla temizlenmesi toz ve kirden kaynaklanacak bozulmaları da minimum seviyeye indirmektedir.

Görsel 6. Bolu Müzesi Dikey ve Yatay Sergileme, 2022, Karakullukçuoğlu Arşivi.

3. Sonuç

Tarihi, sanatsal ya da kültürel açıdan değerli bulunan eserlerin depolandığı ve sergilendiği müzelerin koleksiyonlarının önemli bir grubunu kilimler oluşturmaktadır. Etnografik eserler arasında yer alan kilimlerin doğru bir şekilde korunması ve sergilenmesi, müze ziyaretçilerinin kültür hakkında fikir edinmelerine ve geçmişle bağ kurmalarına olanak sağlar. Bu kapsamda değerlendirilebilecek olan kurumlardan biri Bolu Müzesi'dir. 114 adet dokuma arşivine sahip olan müzede tekstil ürünleriyle oluşturulmuş bir seksiyon bulunmaktadır. Seksiyonda beş adet kilim dokumanın sergilendiği diğerlerinin ise müze deposunda koruma altına alındığı anlaşılmıştır. Hammaddesi lif olan bu eserlerin depolanması ve sergilenmesinde ısı, ışık, nem, kirlilik gibi hususlara itina gösterilmiştir. Eserleri korumak için uygun depo ortamı oluşturulmuştur. Rulo halinde depolanan kilimlerde doğru bir uygulama olan iplerle tutturulan etiketleme yönteminin kullanıldığı gözlenmiştir. Sergilemede de eser boyutuna ve malzeme yapısına özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte vitrinlere konumlandırılan nem ölçerler ve sensörlü ışıklandırmalar da gözlemlenmiştir.

Bolu Müze'si sergileme alanlarında ziyaretçilerden kaynaklı toz ve kirliliğe karşı galoş kullanımı geçici bir çözüm olabilir. Depodaki eserler ethafoam kumaşlarla sarılarak yangınlara karşı koruma altına alınması ülkemizdeki en iyi depolama yöntemine sahip müze için daha da önemli bir uygulama olabilir. Katlanarak sergilenen kilimlerin kat yerlerine sürtünmeyi azaltmak için kumaş pedler yerleştirilerek sergilenmesi dokumaya verilen zararı azaltacaktır. Söz konusu

önerilerin gerçekleştirilmesiyle müzedeki eserlerin uzun süre kalacaktır. Bu sayede kültürün gelecek kuşaklara aktarımının sağlanacağı kanaatini taşımaktayız.

Müzenin sergileme alanında ziyaretçiler için kilim dokuyan birinin olası hem üretim hem de deneyimleme açısından daha kalıcı olacaktır.

Kaynakça

Kitap

Taş, E. (2021). *Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Sakarya El Sanatları ve Ustaları*, İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Makale

Baydar, N. (2000), "Müzelerde Etnografik Eserler Hangi Koşullarda Depolanmalı ve Eserlere Nasıl Muamele Edilmelidir?", *5. Müzecilik Semineri Bildiriler*, s.107-111.

Bittner, E. (2004). Basic Textile Care: Structure, Storage, and Display, *Introduction to the Structure and Technology of Records Materials*, s.1-25.

Garside, D. (2017). "How is museum lighting selected? An insight into current practice in UK museums" *Journal of the Institute of Conservation*, Sayı1 s. 3-14.

Güllü, G. (2013). "Türkiye'de İç Ortam Hava Kirliliği Çalışmaları", *Hava Kirliliği Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, s. 146-158.

Koyuncu Okca, A. ve Kalfa, B. (2021). "Müze ve Çevresel Koşulların Denetimi Açısından Denizli Atatürk ve Etnografya Müzesi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 3, s.682-708.

Kandemir, Ö. ve Uçar, Ö. (2015). "Değişen Müze Kavramı ve Çağdaş Müze Mekanlarının Oluşturulmasına Yönelik Tasarım Girdileri", *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı 9, s.17-46.

Kurtay, vd. (2003). "Müzelerde Algılama ve Aydınlatma Kriterlerinin Analizi: Ankara-Anadolu Medeniyetleri Müzesi Orta Holü", Sayı 2, s.95-113.

Koçak, E. ve Eskici, B. (2019). "Müzelerde Korumaya Etkiyen Faktörler" *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı 24, s. 235-259.

Kızık, Kiraz, R.N. (2018). "Arşiv ve Kütüphanelerde Nadir Eserleri Koruma Sorunları ve Temel Öneriler", *Art Sanat Dergisi*", Sayı 9, S.161-175.

Kervankiran, İ. (2014). "Dünyada Değişen Müze Algısı Ekseninde Türkiye'deki Müze Turizmine Bakış", *Türk Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, s.345-369.

Salderay, B. ve Gönülay Çalimli, Z. (2020). "Müze Kavramı, Süleyman Saim Tekcan ve Imoga-İstanbul Grafik Sanatlar Müzesi", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı 26, s. 83-99.

Silva, M. ve Henderson, J. (2011). "Sustainability in conservation practice", *Journal of the Institute of Conservation*, Sayı 34, s.5-15.

Sancaklı, S. (2016). "Tekstil Eserlerde Depolama ve Önleyici Konservasyon Uygulamaları" 25 Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu ve II. Uluslararası Müzecilik Çalıştayı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, s.243-362.

Tezcan Akmehmet, K. (2017). "Yaşayan Müze Kavramı Üzerine Bir İnceleme", *Yaratıcı Drama Dergisi*, Sayı, s. 1-16.

Torgan Güzel, E. (2022). "Topkapı Sarayı Müzesi'nde Bulunan Klapdanlı Kâbe Örtülerinin Korunmasına Yönelik Arkeometrik İncelemeler ve Bu İncelemelerin Koruma Bilimine Katkısı" *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı 31, s.375-379.

Yıldırım, İ. (2021). "Müze Algısı ile İlgili Son 20 Yılda Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Literatür Değerlendirmesi Yöntemiyle Analizi" *Modular Journal*, İstanbul Gedik Üniversitesi Yayınları, Sayı 1, s.30-45.

Yılmaz, Z. ve Yanar, A. (2023). "Önleyici Koruma Kapsamında Tarihi Tekstillere Yönelik Sergileme ve Depolanma Önerileri" *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, Sayı 102, s. 189-204.

Tez

Aktimur, Ö. (2013). *Sanat Eserlerinin Restorasyonunda Geleneksel ve Çağdaş Tekniklerin Kullanımı*, Sanatta Yeterlik, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Tasarımı Programı.

Arı Kılıç, E.G. (2017). *Arkeometrik Analizleri*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kültür Varlıklarını Koruma Anabilim Dalı.

Antalya Müzesi'nde Teşhirde Bulunan Etnografik Tekstil Ürünlerinin Konservasyon Sorunu ve Çözüm Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı.

Engin, H. (2022). *Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Etnografya Müzeleri ile Bu Bölge Müzelerindeki Etnografik Eser Seksiyonlarının İdari, Sosyal ve Kültürel Açından İncelenmesi*, Doktora Tezi, Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.

Gümüş, E. (2013). *Etnografya Müzelerinde Sergileme ve Teşhirin Hikâyesi (Ankara, Çankırı, Eskişehir, Yozgat Etnografya Müzeleri Örneği ile)*, Yüksek Lisans Tezi, Yozgat: Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Öztekin, O. A. (2014). *Müze Kavramı ve Müze Yapılarının İç Mekanlarının İstanbul' deran Örneklerle İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı.

Özdemir, T. (1992). *Bolu Şehri*, Doktora Tez, İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı.

Sezen, S. (2019). *Türkiye'deki Üniversitelerde Tekstil Konservasyonu Eğitiminin Karşılaştırılması ve Öneriler*, Yüksek Lisans Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Halı-Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı.

Sarıhan, S. Z. (2018). *T. C. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (İstanbul) Halı Müzesindeki Restorasyon Gerektiren Kırkıtli Dokumaların Motif ve Tasarım Bakımından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı.

Usluca, Ö. (2008). *Tarihi Dokuma Kumaşların Koruma ve Onarım Yöntemleri*, Yüksek Lisans, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tekstil Ana Sanat Dalı.

Uzgidim, G. (2018). *Gazi Üniversitesi Prof. Ülker Muncuk Müzesinde Bulunan Metal İşlemeli Tekstil Ürünlerinde Oluşan Bozulmalar*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Kültür Varlıklarını Koruma Anabilim Dalı.

Ünaldi V. (2019). *Kilim Koruma ve Onarım İlkeleri, Meslek Analizi ve Uygulanabilirliği*, Sanatta Yeterlik Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Ana sanat Dalı.

İnternet Kaynakları

Http 1: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44074/bolu-muze-mudurlugu.html>, Erişim tarihi: 29.10.2023.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Silika Jel, 2022, Esra Karakullukçuoğlu Arşivi.

Görsel 2. Bafra Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Rulo Depolama, 2022, Esra Karakullukçuoğlu Arşivi.

Görsel 3. Denizli Atatürk Evi ve Etnografya Müzesi ve Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Müzesi Deposu Katlayarak Depolama, 2022, Esra Karakullukçuoğlu Arşivi.

Görsel 4. Plastik Kutuda Depolama, 2023, Karakullukçuoğlu Arşivi.

Görsel 5. Bolu Müzesi Deposu Rulo Depolama, 2022, Esra Karakullukçuoğlu Arşivi.

Görsel 6. Bolu Müzesi Dikey ve Yatay Sergileme, 2022, Esra Karakullukçuoğlu Arşivi.

Görüşmeler

Gül Hanım, (2022). Bolu Müzesi'nde yapılan görüşme, Bolu: 1 Eylül

Sözlük

TDK, Türkçe Sözlük 1 A-J, 1998.

TDK, Türkçe Sözlük 2 K-Z, 1998.